

**ДИНАМИКА НА ГЕНЕТИЧНИТЕ РЕСУРСИ В СВИНЕВЪДСТВОТО НА БЪЛГАРИЯ
В ЗАВИСИМОСТ ОТ РАЗВИТИЕТО НА ОТРАСЪЛА
DYNAMICS OF THE GENETIC RESOURCES IN PIG BREEDING IN BULGARIA DEPENDING ON THE
DEVELOPMENT OF THE SECTOR**

**Алекси Стойков
Alexi Stoikov**

Аграрен университет – Пловдив
Agricultural University - Plovdiv

E-mail: astoikov@gbg.bg

Резюме

Разгледана е динамиката на генетичните ресурси в свиневъдството на България в зависимост от развитието на отрасъла от 1900 до 2010 г. Прави се изводът, че през всеки от разгледаните етапи свиневъдството се характеризира с конкретно равнище на породообразуването и загуба на налични генетични ресурси.

Поради недалновидност и погрешна развъдна политика в страната е преустановено отглеждането на четири български породи свине (Бяла клепоуха, Пъстра Дерманска, Българска бяла и Български Ландрас СН), както и Мангалицата, с което безвъзвратно е изгубен ценен генетичен материал.

Препоръчва се в страната да се разработи стратегия за развитие на свиневъдството и опазването на генофонда, насочени към общата селскостопанска политика на ЕС и глобалните тенденции в отрасъла.

Abstract

The dynamics of the genetic resources in pig breeding in Bulgaria depending on the development of the sector for the period 1900 – 2000 has been described. The conclusion was made that during each considered stage was characterized by a particular level of breed formation and loss of available genetic resources.

The breeding of four native Bulgarian pig breeds (*White Lop-eared*, *Motley Dermanska* pig, *Bulgarian White* and *Mangalitza*) has been abandoned for lack of foresight and wrong breeding policy which led to the loss of valuable genetic material. It was recommended that a strategy for the development of pig breeding and for the preservation of the gene pool should be elaborated with a view to the EU Common Agricultural Policy and global trends in the sector.

Ключови думи: свиневъдство, генофонд, съхранение, загуба на местни породи.

Key words: pig production, gene pool, preservation, extinction of indigenous breeds.

РАЗВИТИЕ НА СВИНЕВЪДСТВОТО

Развитието на свиневъдството се обуславя от икономически и политически фактори, движеща сила на които са социално-икономическото развитие на страната и търсенето на пазара. В резултат на съществени промени в комплекса от тези фактори от началото на миналото столетие досега в развитието на свиневъдството у нас се открояват четири етапа (табл. 1).

Опознаването на етапите в развитието на отрасъла дава възможност за обективна оценка и най-вече за по-сполучливи решения в насоките за бъдещото му развитие и опазването на генофонда. Това е така, защото всеки етап от развитието на свиневъдството се

характеризира с конкретно равнище на породообразуването и загуба на налични генетични ресурси.

Първият етап (1990-1939 г.) е най-продължителен поради бавните промени в социално-икономическото развитие на страната. През него броят на свинете на 100 човека от населението остава почти непроменен (от 10 на 12 свине). Земеделието е примитивно и България си остава изостанала земеделска страна. Според официалните преброявания в страната средният размер (на площта) на едно стопанство е бил 49,6 дка за 1939 г. при среден размер на нива 3,80 дка.

Твърде малко се променя и непроизводителното население, което търси селскостопанска

Таблица 1. Развитие на свиневъдството в зависимост от икономическото състояние на страната
Table 1. Development of pig breeding depending on the economical conditions in the country

Години Ages	Свиневъдство Pig breeding			Социално-икономическо развитие Social economical development				
	Свине към 31.XII. Pigs 31.XII.		Месо в кланично тегло Meat in slaughter weight	Зърнени култури, хил. t Cereals thous. t	Градско население, % City population, %	Индекси, % Indexes, %		
	хил. бр. Thousand number	на 100 души от населението To 100 inhabitants				Национален Доход, % National income, %	Доходи на човек от населението ² Real incomes for person ²	Консумация на свинско месо, % Pig meat consumation, %
1900 ²	367	10	-	-	16,7			-
1939 ²	743	12	64,3	3752	22,7	100	100	100,0
1970 ³	2369	28	147,8	6602	53,0	593	300	163,7
1989 ³	4332	48	413,2	9315	67,0	16 пъти times	612	446,1
2008 ¹	783,61	14	67,8	8229	69,7	20	370 ¹	103,0

¹Аграрен доклад, 2009 г. / Agrarian report, 2009

²База 1952 г. / Base 1952

³Наши изчисления / Our calculations

продукция, в т.ч. и свинско месо. През 1900 г. относителният дял на градското население е бил 16,7%, а през 1939 г. достига едва 22,7%. По тази причина производството в тези дребни стопанства е било многоотраслово, при ниска земеделска култура, главно за самозадоволяване. След 1920 г. започва масово поглъщателно кръстосване на местните свине, главно с Германската благородна свиня.

Вторият етап (1939-1970 г.) се характеризира с нарастване на националния доход – близо 6 пъти. Делът на населението в градовете достига 53%. Производството на зърнените култури се увеличава на 176%, а реалните доходи на човек от населението – 3 пъти. Общият брой на свинете нараства 3,2 пъти (достига 2 369 000 броя) или 2,3 пъти на човек от населението. През този период настъпват значими изменения в породния състав, в концентрацията и специализацията на свиневъдството в обществените стопанства. Характерно за свиневъдството е масовото внедряване на **промишленото кръстосване**.

Третият етап (1971–1989 г.) се характеризира с най-силно развито свиневъдство. Националният доход в сравнение с 1939 г. е увеличен 16 пъти, а реалните доходи на населението – 6,1 пъти. Градското население представлява 67% от това в страната. Тази демографска структура е разкрила огромен вътрешен пазар за свинското месо, като консумацията на човек от населението достига до 45 kg и се доближава до това в напредналите страни. За развитието на свиневъдството съдейства и производството на зърнени

култури, което достига 9315 хил. t. През 1989 г. са произведени най-много свине в историята на българското свиневъдство – 4332 хил., и най-много месо – 413,2 хил. t. Този период се характеризира и с **ускорено внедряване на промишлените технологии и хибридизацията в отрасъла** (табл. 2).

През този етап основните фондове са се увеличили 3 пъти и са изградени над 70 промишлени комплекса. Производството на свинско месо в тях достига 71,3% от общо произведеното. Само в общественото свиневъдство е реализирана печалба от 97,4 млн. лв. Усилено се развива свиневъдство в личните и помощните стопанства към ЦКС, във военни поделения, училища и др. обществени организации (Драгоев, Стойков, 1997).

Четвъртият етап (1990–2009 г.) бележи спад в свинепроизводството – броят на свинете у нас намалява около пет пъти и се доближава до този от 1939 г.

По данни на Агростатистиката към МЗХ към 1 ноември 2009 г. в придворни условия се отглеждат 60,8% от свинете в страната (средно 2,8 бр./двор), а останалите – в специализирани ферми (средно 108,5 свине/ферма). Това показва, че основното производство на свинско месо у нас отново е поставено в началното му развитие от миналия век – при примитивни условия и главно за лични потребности.

Повече от 20 години икономическата среда у нас е несигурна и непрекъснато създава тежки ситуации, поради което индустриалното отглеждане на

Таблица 2. Развитие на промишленото и хибридното свиневъдство през периода 1971-1989 г.
Table 2. Development of industrial and crossbred pig breeding during

Показатели Indexes	Години Ages	
	1971	1989
Произведен прираст в промишлени ферми, хил. t Produced growth in industrial farms, 1000 t	10,7	235,0
в т.ч. в нови комплекси in new compounds	10,7	146,3
Основни фондове – млн. лв. Fixed capitals – mln. levs	120,6	384,6
в т.ч. промишлени ферми industrial farms	10,8	321,9
Печалба от промишлените ферми в млн. лв. Profit from industrial farms mln. levs,	2,3	69,0
Угоени хибриди, хил. бр. Fatted hybrids, 1000 units,	-	3500
Печалба от хибридизацията, млн. лв. Profit from hybridization, mln. levs	-	45

свинете трудно се налага, независимо от вноса на високопродуктивни хибриди от световноизвестни фирми с големи и модерни генетични центрове.

У нас е парадоксално при голямото производство на зърнени храни да не се задоволяват дори свитите до крайност потребности от месо и да се внасят големи количества нискокачествени и с неустановен произход месо и месни продукти.

ПРОМЕНИ В ГЕНОФОНДА ПРИ СВИНЕТЕ В ЗАВИСИМОСТ ОТ РАЗВИТИЕТО НА ОТРАСЪЛА

До Освобождението ни от турско робство (главно поради религиозни съображения) свине е отглеждало само българското население, и то главно в планинските области.

От публикациите на Петров (1962, 1970), придружени с фотоси, става ясно, че в страната са се отглеждали *две разновидности свине*. Едната е Бяла клепоуха, далечен потомък на примитивната средноевропейска дългоуха домашна свиня с клепнали уши (*Sus europaicus macrootu*). Цветът на кожата е бил обикновено мръснобял, като значително по-рядко са се срещали черни или шарени индивиди. Тялото е било заострено, пирамидообразно (върхът на пирамидата е била главата с дълга и остра муцуна). Ушите са били доста големи и ниско клепнали напред. Под влияние на дългите непрекъснати преходи в активно търсене на храна тези свине са били високи, със здрави крайници, с остър шаранов гръб, с плитки и тесни гърди и свлечена крупа, с права и увиснала опашка.

Правоухата разновидност вероятно е Източнобалканската свиня, тъй като се съобщава, че тя е имала ограничен район на разпространение в сравнение с Бялата клепоуха, която се е отглеждала

във всички краища на страната. И двете разновидности са се отглеждали изключително пасищно почти през цялата година, което е дало отражение върху типа и конституционните качества на животните. По-късно тази информация за двете разновидности свине, отглеждани у нас, се подкрепя от Балева и Петров (1968), както и от Ганчев (2006). Те съобщават, че в българските земи се отглеждали местни, слабопродуктивни породи от типа на бяла клепоуха тракийска домашна свиня и източнобалканска дивоподобна домашна свиня.

В монографията си Хинковски и кол. (1984) съобщават, че от незапомнени времена на територията на нашата страна са се отглеждали главно *три разновидности свине*: едната е бяла, сравнително едра, клепоуха, а другите две – по-дребни от нея, с различна пигментация на кожата и четината, правоухи, едната от които със сигурност е днешната Източнобалканска свиня. Другата правоуха свиня е била дребна, дивоподобна, примитивна, с произход от средноевропейската дива свиня (*Sus scrofa scrofa*). Имала е сравнително по-малка глава и муцуна; малки, изправени и насочени напред уши; сравнително късо тяло с дълбоки гърди; къси и здрави крайници; свлечена крупа и средно дълга завита опашка. Четината е била гъста и слабо накъдрена, като в областта на гърба е била изправена, наподобяваща гребен. Срещала се е с различен цвят – бял, черен, червен (понякога с жълто-кафяв оттенък), а също и шарена. Според авторите тези три форми са съставлявали главния масив на свинете у нас.

Наши изследвания (Драгоев, Стойков, Кацаров, 1997) ни дават основание да смятаме, че през втората половина на XVIII век в Северозападна България са се отглеждали свине от породата

Мангалица. Тази хипотеза се подкрепя от първия документиран внос на 42 нереза и 8 свине майки от тази порода от Румъния през 1898 г. – с цел подобряване и разширяване на популацията у нас.

Съществени промени в породната структура на свинете и на свиневъдството у нас настъпват още в началото на XIX век с вноса на различни породи свине (Драгоев и Стойков, 1997).

По данни на Платиканов и Ганев (1957) „през 1901 г. за свинарниците в Садовското земеделско училище се внасят беркширски и йоркширски свине, известни като „садовски прасета“, като по-предпочитани от населението са били йоркширските прасета“. Според авторите заслугите на Садовската свинарница за българското свиневъдство са били големи, тъй като чрез реномето на нейните свине се създават стада и в други райони на страната с добри продуктивни качества.

Подобна съдба по отношение на породното развитие се наблюдава и в Земеделското училище в Образцов чифлик.

През 1905 г. беркширски свине са доставени в с. Дерманци, Луковитско, където с тях е предприето кръстосване с местните примитивни свине, с което е поставено началото на породообразователния процес на Пъстрата дерманска свиня (Георгиев и Фарфаров, 1957).

След Първата световна война в страната се внасят свине само от Германия (Германска благородна). Първите животни са настанени в Държавния завод за добитък „Клементина“ край гр. Плевен и в Земеделското училище в гр. Кнежа. С вноса на породата Германска благородна започва масово кръстосване с местните свине.

Хлеббаров (1934) отбелязва: „... в цялата страна се развъжда Германската бяла благородна свиня, било чисто, било като метиси между нея и местната клепоуха свиня, която вече като чиста раса почти е изчезнала и каквато се среща тук-там в Орханийско и Белоградчишко“.

По този повод Иванов (1947) пише: „Под влияние на Германската бяла благородна свиня нашето примитивно свиневъдство бе напълно асимилирано и претопено“. До около петдесетте години на миналия век клепоухата примитивна свиня се е срещала все още в Ботевградско, а отделни индивиди от нея – в Еленско, Берковско, Михайловградско, Трънско, Кюстендилско, Станкедимитровско и Благоевградско.

Хинковски и кол. (1984) считат, че местната клепоуха свиня е послужила като основа за създаването на Българската бяла и Пъстрата дерманска свиня.

С цел създаването на райони за производство на свине за бекон през 1935 г. се внасят от Унгария женски ремонтни прасета и нерези от породата

Английска голяма бяла, настанени също в „Клементина“ и Кнежа.

Промишленото кръстосване в българското свиневъдство започва да се прилага през 50-те години на миналия век. През 1952–1953 г. от бившия СССР се внасят голям брой разплодни животни от породата Голяма бяла в Добруджа, където започва бурно развитие на свиневъдството поради голямото производство на зърно. За целите на промишленото кръстосване през различни периоди са внасяни свине от породите Тамворт, Корнвал, Беркшир, Миргородска, Украинска степна бяла, които не са оставили следа в българското свиневъдство (4).

Внасят се ремонтни свине и нерези от Полша (1958) в „Кабиюк“ край гр. Шумен и от Швеция (1960) – в ОССП, гр. Айтос, които доскоро се поддържаха в чисто състояние, като развъждането на Шведската голяма бяла вече е преустановено.

Масовото прилагане на промишленото кръстосване в свиневъдството след 1946 г. доведе до **ликвидирането** на местната клепоуха свиня, Мангалицата и Пъстрата дерманска свиня като Национален генофонд.

Същевременно през този период в Института по царевицата в гр. Кнежа и в „Клементина“ край гр. Плевен се провежда породообразователният процес на Българската бяла свиня от колектив с ръководител проф. Исая Георгиев, призната за порода през 1951 г. (Георгиев и кол., 1959).

Периодът 1971–1989 г. се характеризира с внедряването на хибридизацията в свиневъдството у нас, която е причина за **ликвидирането** на Българската бяла свиня. От Англия е закупен лиценз за производство на двулинейни хибридни свине Кембороу от фирмата PIC. За времето от 1973–1975 г. бяха внесени над 7000 чистопородни животни (по равен брой от породите Английска голяма бяла и Английски ландрас), които превъзхождаха по брой чувствително останалите породи и даваха облика на българското свиневъдство до 2000-ната година.

През 1985 г. с тяхно участие бяха апробирани две български породи свине – Дунавска бяла (синтетична) и Ландрас СН (специализирана бащина линия), създадени от колективи, ръководени от ст.н.с. I ст. Иван Ангелов в Института по свиневъдство в Шумен.

През 90-те години на XX в. беше утвърдена Асоциацията на свиневъдите в България, която започна да провежда селекционна работа с породите Голяма бяла с английски, полски и шведски произход, Английски ландрас, Ландрас СН, Дунавска бяла и Дюрюк.

От 2000-ната година в страната се внасят свине за производство на високопродуктивни хибриди от световноизвестните фирми Dan Bred, Дания, PIC,

Англия, Topigs, Холандия и др. Това доведе до преустановяване на развъждането на Българския ландрас СН и силно ограничаване на размера на Дунавската бяла и на новата синтетична линия "Силистра".

ИЗВОДИ

Българското население се е занимавало с отглеждане на свине отпреди Освобождението на страната ни от турско робство, като у нас са отглеждани главно две или три разновидности свине: бяла клепоуха, (сравнително едра) и друга (други) – правоухи, по-дребни от правоухата, с различна пигментация на кожата и четината.

След 1920 г. започва масово поглъщателно кръстосване на местните свине, главно с Германската благородна свиня, което е довело до ликвидиране на местната бяла клепоуха свиня.

До 1970 г. у нас са внесени голям брой чистопородни свине – Мангалица, Беркшир, Тамворт, Английска голяма бяла, Германска благородна, Полска голяма бяла, Шведска голяма бяла, Миргородска и др., за целите на промишленото кръстосване. Създадени са две български породи – Пъстра дерманска и Българска бяла, от които отдавна няма и следа в българското свиневъдство.

Поради недалновидност и погрешна развъдна политика у нас са изчезнали четири български породи свине (Бяла клепоуха, Българска бяла, Пъстра дерманска и Български ландрас СН), както и Мангалицата, с което безвъзвратно е изгубен ценен генетичен материал.

Най-силно развито е било свиневъдството у нас през периода 1973-1989 г. (с внос на лиценз за хибридизация от Англия), когато консумацията на свинско месо на човек от населението е достигнала 41,8 kg, докато през последните години е в границите от 10,1 до 12,6 kg, близка до тази през предвоенната 1939 г. – 10,2 kg.

През последните години се наблюдава масов внос на високопродуктивни родителски форми от световноизвестните свиневъдни фирми PIC – Англия, DanBred – Дания, Topigs – Холандия и др. Въпреки това производството на свинско месо е намаляло повече от пет пъти в сравнение с 1990 г.

Понастоящем от българските породи свине се отглеждат само **Дунавска бяла** и **Източнобалканска свиня** в силно ограничени размери.

ПРЕПОРЪКИ

Необходимо е в страната да се разработи стратегия за развитие на свиневъдството и опазването на генофонда, насочени към общата селскостопанска политика и глобалните тенденции в отрасъла.

Държавата трябва да съдейства за създаването на конкурентни свинеферми в условията на ЕС (данъци, субсидии и кредити) с цел мотивиране и привличане на млади хора в свиневъдния бизнес.

ЛИТЕРАТУРА

- Ганчев, Г., 2006. Етнология.
- Драгоев, П., А. Стойков, 1997. Състояние и насоки в развитието на свиневъдството в България. – Животновъдни науки, 4, 97-100.
- Драгоев, П., А. Стойков, В. Кацаров, 1997. Свиневъдството в България в навечерието на третото хилядолетие, развитие, състояние, проблеми и очаквани изменения до 2020 г., Стара Загора, 39-68.
- * Държавна племенна книга, РЦСРЖ – Шумен.
- Балевска, Р., А. Петров, 1968. Номенклатура и систематика на дивите и история на прадомашните животни в нашите земи, С. БАН, 174-174.
- Иванов, П., 1947. Свиневъдство (лекции), София.
- Петров, А., 1962. За дивите и местните примитивни свине и техния произход. – Природа, 1, 98-101.
- Петров, А., 1970. Изследвания върху произхода на българските аборигенни домашни свине. – Животновъдни науки, 5, 109-117.
- Стойков, А., С. Сланев, Р. Караманов, М. Георгиева, Д. Димитров, 2008. Селекционна програма на породите Ландрас, Йоркшир и Дюрок с датски произход, Академично издателство на АУ - Пловдив.
- Хлебаров, Г., А. Петров, 1951. Международни кръстосвания със свине, София.
- Хлебаров, Г., 1934. Животновъдство, С.
- Хинковски, Ц., Ц. Макавеев, Й. Данчев, 1984. Местни форми домашни животни, Земиздат, София.

Рецензент – доц. д-р Матина Николова
E-mail: dimitrova@hotmail.com